

Logos

Autor: Radim Palouš

Abstract

Logos. – The article describes concept of the logos from ancient, Christian and present point of view. Logos-meaning points out that every reality, live or lifeless, concrete or abstract plays its role, is here “for a reason”.

Keywords: logos, Ricoeur, sense, understanding

Klíčová slova: logos, Ricoeur, smysl, porozumění

Homér při líčení, jak se člověk dostává k činu, říká, že pojal jinou myšlenku, která mu ukazuje cíle a z níž čin bezprostředně plyne. Nezná nějakou zvláštní lidskou funkci typu vůle. Euripidés ví, že v nás i mimo nás jsou překážky na cestě k činu, ale neapeluje na vůli, nýbrž na znalost. Chrýsippos si dokonce myslí, že i pudy jsou úsudky logu. Pro Sókrata je ARETÉ prokazatelně věděním o dobrém: jestliže toto vědění člověk má, pak nemůže nic jiného, než činit dobré, neboť nikdo se nedopouští omylu z vlastního popudu. Též Platón soudí, že směr lidského dychtění neurčuje nějaká zvláštní lidská mohutnost, ale znalost dobrého. A podle Aristotela je ctnostné jednání nikoli konsekvencí volního rozhodnutí, ale určitého úsudkového předsevzetí.

Není podstatný rozdíl mezi spiritualitou antického logu a křesťanského logu?!? Patočka rozlišuje vzdělanostní okruhy: „Tři hlavní stránky vzdělanosti: 1) kontemplativní, kterou nejlépe představuje řecko-antický motiv, 2) vnitřně-osudovou, mravně-náboženskou, kterou nejlépe uchvátilo křesťanství, a 3) intelektuální, kterou představuje moderní rozum ve vědecké teorii, v technice i státní, politické, hospodářské, politické praxi.“ (Patočka 2004: 29) Logos řecko-antický a logos doby moderní mají cosi společného, totiž „logičnost“ racionálního typu, „roz-umnost“.

Evropa zná dva druhy LOGU: Jeden je zrozen v Řecku jakožto EPISTÉMÉ – a odtud všechno vědění směřuje k logičnosti, evidenci, konsekvenci apod. Křesťanská teologie tvrdí, že Kristus je bohočlověk, bytost, která kdysi žila na světě. Nicméně biblické záznamy neapelují především na vykazatelnost, pouze zvou do příběhu. „Na počátku byl Logos. Ten Logos byl u Boha. Ten Logos byl Bůh.“ (J 1,1) To není evidence logického kalkulu, to je zpráva-vyprávění-příběh, který nelze po-chopit, po-rozumět, nýbrž vyslechnout, poslechnout, uposlechnout, uvěřit – AMEN, tj. „uzavírám smlouvu“. Jde o srozumění s Božím světem, protože Bůh není nerozumný, spěchá upozornit křesťanská teologie, je to svět mysli a rozumu, avšak ne jen té mysli karteziánské s přísnými požadavky racionální evidence a jistoty jakožto kritéria pravdy.

Křesťanství a religiózní duchovnost vůbec suspenduje roz-umění ve prospěch soucitu! Viz Ricoeur: „Filosofie tedy musí být jakýmsi druhotným objasňováním mlhavého

smyslu, který má předfilosofický ráz... Již v předporozumění člověka sobě samému spočívá tak velké bohatství smyslu, že se s ním reflexe nemůže poměřovat.“ (Ricoeur 2011: 22–23) „Duše je spíš samotným pohybem smyslového k rozumovému, je to anabáze, vzestup k bytí... Duše míní a mýlí se, není to náhled, přinejmenším ne hned, nýbrž zahleděnost; není to, alespoň ne hned, dotek a vlastnění, nýbrž tíhnutí a napětí...“ (Ricoeur 2011: 24) Dále: „Jak říci něco o duši a způsobu jejího přecházení mezi tím, co pomíjí, a tím, co trvá? Poněvadž jazykem vědy, tj. v neměnném diskursu o neměnném bytí, to říci nelze, filosof to teprve pronáší v řeči alegorie a poté v řeči mýtu.“ (Ricoeur 2011: 25) „Ale v mýtu je víc než v reflexi: o něco méně je v něm určitosti a přesnosti, o to více je v něm potence.“ (Ricoeur 2011: 27)

Kladu otázku: proč jen člověka označujeme za bytost LOGON ECHON? Nemají i jiné bytosti porozumění svému okolí, aby vůbec mohly pobývat na světě? Zajisté jsou tu rozdíly v tom, jak ta která bytost „daleko“ vidí, nicméně skutečnost pomíjivosti je vepsána i do skal!!! Že skály nemají prostředky k vyjádření toho existenciálního zmaru? Budme opatrní a skromní! (Připomínám roli Tolkienovy přírody a osudu světa!!!) Píše se o „prvotním setkání se svou smrtí...“ Myslím si, že nejen zvířata o smrti něco vědí, ale i Země! Že jen díky lidskému elementu? Tolkien by připomenul Mordor, Stromovousa a mnohé další.

Je skutečně to, čemu říkáme transcedence, totiž souzení sebe sama, jen a jen lidskou pozicí? Ano, často se člověk utápí v denních obstarávkách a tudíž je úkolem vý-chovy (e-ducatio) mu připomínat tuto podstatně lidskou perspektivu – totiž jednak jako předvrhování skutečností před sebe, jednak soucitně bytostně osudné spolubytí k smrti. Ostatně tyto dvě cesty jsou vidět též: „Soucit je to vnitřní, soukromé a srdci bližší, individuující. Rozumné je to, co má dobře usprádané rozměry, co otevírá a umí zobecňovat, tj. budovat obec...“ (Ricoeur 2011: 195) Jak se tomu má se soucitem mimo lidskou existenci? Je, nebo ne? Nemyslím na Boha, ale na stvoření jako takové!

Nebezpečná je předsudečná zanořenost do „ducha doby“! Soudím, že je třeba znovu se zamyslet nad pojmem LOGOS – slovo. Ricoeur píše, že „filosofická fenomenologie, která chce opakovat ono ‚před Bohem‘, které je pro hřích podstatné, musí opakovat formu ‚slova‘ naprosto cizího původu slovu řecké spekulace, z níž se zrodila filosofie, totiž prorockou ‚věštbu‘. Slovo cizí řeckému logos, ale přesto slovo, které proniklo k pohanům v řeckém překladu logos.“ (Ricoeur 2011: 92)

Podle úvodních veršů evangelia sv. Jana (1,1): „En arché én ho LOGOS, kai ho logos én pros ton theon, kai theos én ho logos“; (latinsky: „In principio erat VERBUM et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum.“; česky: „Na počátku bylo SLOVO, a to slovo bylo u Boha, to slovo byl Bůh.“). Jak tomu rozumět? Jaké slovo? Výraz-slovo Bůh, Dieu, Gott, Lord či jaký ještě zvuk či graféma? Slova denně vy-slovujeme, píšeme, užíváme. Pro výraz LOGOS lze ve slovníku nalézt celou řadu ekvivalentů.¹

Ve výroku sv. Jana však přece nejde o jakýsi zvuk či jakýsi tvar záznamu, nýbrž jde o LOGOS – a to bych přeložil nejspíš jako SMYSL. Tedy „na počátku“ (a od té chvíle vždy) jde o smysluplnou skutečnost – a nikoli o bezsmyslný rej jakýchsi částic. Avšak pozor: výraz smysl se nesmí redukovat do oblastí ryzí logiky a logického vyplývání, nesmí se jaksí veskrze

¹ Např. Václav Prach v *Řecko-českém slovníku* mezi jinými uvádí tyto významy: názor, mínění, důvod, důkaz, účel, platnost, mysl, rozum, slovo, záměr, řeč, mluva, rozmluva, výrok, dějiny, výklad... (Prach 1942: 326)

zracionalizovat! Už jsem výše upozornil, že toto nebezpečí se nás, současníky techno-vědné éry, velmi týká!

Dnešní racionalita mimoděk podceňuje jiný vztah, totiž vztah „citový“, často velmi hluboký. Poznání „bezcitné“ je hrůza! Znovu cituju Ricoeura: „Zde je reciprocita citu a poznání velmi poučná. Poznání, jelikož zvnějšňuje a klade v bytí svůj předmět, vytváří hlubokou trhlinu mezi subjektem a objektem. Předmět ‚odpojuje‘, ‚staví‘ jej ‚proti‘ mně; zkrátka poznání ustavuje dualitu subjektu a objektu. Cit se naproti tomu chápe jako projev vztahu ke světu, který bez ustání obnovuje spoluúčast, naše lpění, naši přináležitost, hlubší než jakákoli polarita a dualita.“ (Ricoeur 2011: 95) A dále: „Zatímco představováním si stavíme před sebe předměty, cit dokládá naše sladění, naše výběrové soulady a nesoulady, a to s ohledem na skutečnost, jejíž afektivní podobu ‚dobrého‘ a ‚špatného‘ neseme v sobě.“ (Ricoeur 2011: 96)

A ještě: „Cíl lze popsat jen paradoxně, jako jednotu intence a afekce, intence ke světu a afekce já. Tento paradox je však jen vyostřený poukaz k intenci citu, totiž nedílné spojení mé existence s bytostmi a bytím skrze touhu a lásku.“ (Ricoeur 2011: 96) A konečně: „Zatímco představování v odstupu a přímo zkoumavým hmatáním ‚vyčleňuje‘ označované jednotky, k nimž vztahuje hmatové vjemy, tak cit sblíží.“ (Ricoeur 2011: 25) Ricoeur upozorňuje na strnulou podobu vědecké racionality; ta setrvává „v neměnném diskursu o neměnném bytí“. Filosof však zná též „řeč alegorie“ a „řeč mýtu“.

Tedy LOGOS-smysl poukazuje na to, že každá skutečnost, ať živá či neživá, konkrétní či abstraktní... hraje svou „rolí“; je tu „k něčemu“. A právě k tomuto náhledu nemá žádná lidská mohutnost JEDEN JEDINÝ klíč: někdy jde o vědění, jindy o tušení, někdy jde o soucit a jindy o humor, někdy jde o sluch a jindy o hmat či čich či chuť, a někdy o paměť či fantazii apod. Prostě je tu plejáda „smyslů“, čidel k vnímání stvořeného světa-svitu, univerza „s tvarem“, vyzývající k s-rozumění i jaksi „bez rozumu“, ale v nejširším možném „smyslu“ s-rozumitelným, byť často jen „in spe“, lidským „smyslům“, osvěčujících vždy jen něco a jen někdy. Toť pověření lidského osudu roz-umět „skutkování“ skutečnosti, totiž Božímu světu, uni-versu k jednomu obrácenému (viz Komenského uni-versum = in uno versum), totiž LOGICKÉMU, SMYSLUPLNÉMU.

Jestliže na počátku byl smysl (smysluplnost), potom jaký význam má ne-smysl? Již samotné určení „na počátku“ předznamenává konstatování o smyslu. Počátek je označením toho, co není jakýmsi neuspořádaným rejem okamžiků bez začátku a konce, nýbrž soustavou, která má „pořádek“, totiž sled souvisejících událostí, příslušných k onomu „počátku“. V tomto duchu je výraz „na počátku byl smysl“ pleonasmem, protože obě substantiva jsou téhož „rodu“, totiž poukazují na řád. Pojem nesmysl potom je poukazem na vybočení z určitého řádu příslušného řádu.

Všechno lidské hledání, bádání a činění souvisí s vyhlížením oněch při-rozených pořádků. Ricoeur upozorňuje, že „naše tělo je prvotně – tedy ještě předtím, než jsme si všimli jeho perspektivní funkce – otevřeností vůči světu... Je-li hledisko rysem otevřenosti, totiž jejím zúžením, pak již otevřenost značí, že jsem překonal své hledisko, že nejsem zaujat každým obrysem, ale mám přístup k prostoru vyslovitelnosti, protože věc sama se mi jeví jednou z té, jindy z oné strany.“ (Ricoeur 2011: 52) Rozumějme dobře: otevřenost je hledáním kon-taktů, přirozených – řádných – smysluplných souvislostí; ne-řádnost je lži-

souvislostí, tedy blábolem a pseudoskutečností, protože ne-přirozenost nevede k jevení, tomu ukazování se v družebném světě-svitu.

Ono kon-taktování – totiž ono vyhlížení a vyhmatávání skutečného LOGU-smyslu či skutečných „smyslů“ má lečjaké „nástroje“: rozum a cit – a nejen ty! Není i tušení legitimním a jemným prostředkem? A což všech pět lidských tělesných smyslů? A ještě další... Prostě všechna taktní „taktování“, všechny dovednosti žít „logicky“ v taktu, v rytmu s životními scénami.

SEZNAM LITERATURY

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1029-8.

PATOČKA, Jan. *Umění a čas I.* Sebrané spisy Jana Patočky. Sv. 4. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-729-8113-7.

PRACH, Václav. *Řecko-český slovník.* Praha: Springer a spol., 1942.

RICOEUR, Paul. *Filosofie vůle: Konečnost a provinilost. II.* Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-729-8285-1.

(Prof. PhDr. Radim Palouš, dr. h. c., filosof, emeritní rektor Univerzity Karlovy.)